

אם בחוקותי תלכו

אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: (ויקרא כו ג).¹

מסכת קידושין דף סא עמוד ב

משנה: רבי מאיר אומר: כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן – אינו תנאי...²
גמרא: ... בשלמא לר' מאיר, היינו דכתיב: "אם בחוקותי תלכו" "ואם בחוקותי תמאסו",³ אלא לר' חנינא בן גמליאל, למה ליי? - איצטריך, סלקא דעתך אמינא: אם בחוקותי תלכו - ברכה, אם בחוקותי תמאסו - לא ברכה ולא קללה, קא משמע לך.⁴

ספרא בחוקותי פרשה א

"אם בחוקותי תלכו" - מלמד שהמקום מתאוה שיהו ישראל עמילים בתורה. וכן הוא אומר: "לוי עמי שמע לי ישראל בדרך יחלל: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי" (תהלים פא יד, טו), "לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך פגלי הים: ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיד כמעתי לא יפרת ולא ישמד שמו מלפני" (ישעיהו מח יח, יט). וכן הוא אומר: "מי יתן וקה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם" (דברים ה כה)⁵ - מלמד שהמקום מתאוה שיהו עמילים בתורה.⁶
"אם בחוקותי תלכו" - יכול אילו המצוות? כשהוא אומר: "ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" - הרי מצות אמורות. הא מה אני מקיים "אם בחוקותי תלכו"? - להיות עמילים בתורה. וכן הוא אומר: "ואם לא תשמעו לי" יכול אילו המצוות? וכשהוא אומר: "ולא תעשו את כל המצות האלה" - הרי מצות אמורות. אם כן, למה נאמר "אם לא תשמעו לי"? - להיות עמילים בתורה.⁸

¹ לפני שנגלוש לדרשות ומדרשים, נראה את המקרא. בפרשת אחרי מות, בפתיחה לאיסורי עריות, אומרת התורה: "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ פנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח ג - ראה דברינו [כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען](#) בפרשת אחרי מות). בלי "אם" ובלו כל התניה. כך גם בפרשת קדושים, בעונשי גילוי עריות: "ולא תלכו בחוקת הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקץ בם" (ויקרא כ כג). כך גם חיתום ספר ויקרא באמירה: "בחוקותי תלכו", שהוא לשון נגדית ומשלימה לאמירה בחוקות הגויים אל תלכו שלאורך הספר. לא תעשה ועשה. ועדיין, כאן יש "אם" שאותו יש לדרוש, וגם להבין מה בדיוק הם "חוקות".

² נפתח בדבר הלכה. שיטת ר' מאיר היא שכל תנאי צריך שיהיה כפול, היינו, שצריך לומר בבירור מה יקרה אם יתקיים התנאי ומה אם לא, ואין סומכים על כך שמכלל הן אתה שומע לאו. אך ר' חנינא (או חנינא) בן גמליאל (תנא דור רביעי, בנו של רבן גמליאל דיבנה שלאחר החורבן, שלמרות שהיה האח המבוגר לא קבל את הנשיאות אלא שמעון אחיו הצעיר) - חולק וסבור שאין צורך בתנאי כפול. עוד תנאים נאמרו בגדרי תנאי, כגון: שיהא הן קודם ללאו ושיהיה תנאי קודם למעשה ואכמ"ל.

³ בהמשך הפרשה, במעבר לתוכחה (לקללה) בפרק כו פסוק טו. הרי לנו תנאי כפול: אם תלכו בחוקותי - ברכה, ואם תמאסו - ח"ח קללה. והרי לנו הוכחה ברורה לשיטת ר' מאיר, ומה יענה על כך ר' חנינא בן גמליאל?

⁴ תשובת ר' חנינא בן גמליאל היא שלא תמיד המצב הוא דיכוטומי: חיובי - שלילי, אור - חושך, טוב - רע. יש מצבי ביניים ואז באמת צריך תנאי כפול. ברוב התנאים, המצב ברור, אם יתקיים התנאי יתבצע המעשה ואם לא - אז לא. פה יכולנו לחשוב על מצב ביניים שאם בני ישראל ילכו בחוקות התורה - תהיה הברכה שרויה בהם. ואם לא, לא ילכו בחוקות התורה אבל גם לא בחוקות הגויים (ראה הערה 1 לעיל), אזי לא ברכה ולא קללה, אלא עולם כמנהגו נוהג. יש גם מצב, אמנם מורכב, של שיתוף בעבודה ה' עליו עמדנו בדברינו [על השיתוף](#) בפרשת כי תשא. באה התורה ומציינת שלא כך. אין מצבי ביניים, אם תמאסו בחוקות התורה - תהיה קללה. נראה שאגב רצוננו לפתוח בדבר הלכה, נגררנו לנושא הגדה ומחשבה מעניין ומאתגר ונשאיר לדולי ושותי המים מקום להתגדר בו.

⁵ ראה דברינו [השעה שהוחמצה?](#) בפרשת כי תבוא.

⁶ האנלוגיות מתהלים, מישעיהו ומספר דברים בהם מזכר "לוא", "מי יתן", מלמדות, אומר מדרש ספרא, שגם ה"אם" בפרשתנו: "אם בחוקותי תלכו", איננו לשון ניטרלית עובדתית, איננו לשון תנאי, אלא הבעת משאלה. רצון הקב"ה הוא שישאל ילכו בדרכיו ויזכו לטוב: "הקב"ה מתאוה שיהו ישראל עמלים בתורה" ושומרים מצוותיה. בדומה לציווי "ובחרת בחיים" ודברי רש"י בראש פרשת ראה: "על מנת אשר תשמעו". (ראה דברינו [ובחרת בחיים](#) בפרשת ניצבים). אין פה "אם" סתמי. עוד מצאנו בגמרא עבודה זרה ה ע"א מדרש תנאים, שמזכיר את הספרא, ומגדיל לעשות: "תנו רבנן: אם בחוקותי תלכו - אין אם אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר: לו עמי שומע לי [וגו'] כמעט אויביהם אכניע, ואומר: לו הקשבת למצוותי ויהי כנהר שלומך וגו' ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיד וגו'". "הקב"ה כבר לא רק מבקש ומתאוה, אלא כביכול מתחנן ומבקש לבני ישראל: אנא, לכו בחוקותי."

⁷ בהמשך הפרשה, במעבר לתוכחה (לקללה) פרק כו פסוק יד.

⁸ רק כאן, בקטע השני, מסביר המדרש את מה שכבר ראינו בחלק הראשון וקבלנו כמובן מאליו בלי לשאול שאלות, ש"אם בחוקותי תלכו" הוא להיות עמלים בתורה. ללמוד ולשנן את התורה - מצוות לימוד תורה. כך גם מבאר רש"י בתחילת הפרשה כשהוא מביא את דברי הספרא ומוסיף משלו: "על מנת לשמור ולקיים", כנראה בעקבות הספרא שלהלן: "לא הלמד שלא לעשות". רק כאן מופיע ההסבר מנין לנו ש"בחוקותי תלכו" הוא להיות עמלים בתורה - זו ההפרדה בין קיום המצוות ולימוד התורה שהוא, כידוע, מוטיב מרכזי במחשבת המדרש, עד שאפילו גדולי עולם ר' עקיבא ור' טרפון ניסו להכריע מי גדול ממי: תלמוד או מעשה (קידושין מ ע"ב). (נושא עליו זכינו בינתיים לדרוש בדברינו [תלמוד ומעשה](#) בפרשת ואתחנן). ראה עוד בהמשך מדרש ספרא שם את ענין השינון והלימוד בע"פ. לא מספיק לימוד תורה אינטלקטואלי וזכירה בלב (בראש), אלא שינון ועמל תורה: "וכן הוא אומר: זכור את יום

"אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם" - הלמד לעשות, לא הלמד שלא לעשות. שהלמד שלא לעשות, נוח לו שלא נברא.⁹

ספרא אחרי מות פרשה ח פרק יג

"את משפטי תעשו" - אלה הדברים הכתובים בתורה שאילו לא נכתבו בדין היה לכתבן, כגון: הגזלות והעריות ועבודה זרה וקללת השם ושפיכות דמים, שאילו לא נכתבו - בדין היה לכתבן. ואלו שיצר הרע משיב עליהם ואומות העולם ע"א משיבין עליהם, כגון: אכילת חזיר, ולבישת כלאים, וחליצה יבמה, וטהרת המצורע, שעיר המשתלח - שיצר הרע משיב עליהן ואומות העולם ע"א משיבין עליהן. תלמוד לומר: אני ה' חקתי, אין את רשאי להשיב עליהם.¹⁰

ספרי דברים פסקא מב סימן יד¹¹

"ונתתי" - אני, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח.¹² "מטר ארצכם", ולא מטר כל הארצות כן הוא אומר: "הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות" (איוב ה י).¹³ רבי נתן אומר: בעתו מלילי שבת ללילי שבת כדרך שירדו בימי שלמצו המלכה.¹⁴ וכל כך למה? רבי אומר: כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם לומר: הרי שכר כל המצות!¹⁵ אלא: "אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם", "והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש".¹⁶

השבת לקדשו - יכול בלבך? כשהוא אומר שמור, הרי שמירת לב אמורה. הא מה אני מקיים זכור? שתהיה שונה בפיך. וכן הוא אומר: זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר. יכול בלבך? כשהוא אומר: אל תשכח הרי שכחת לב אמורה. הא מה אני מקיים זכור? שתהא שונה בפיך". ואנו רוצים לחזור לנושא שלנו.

⁹ אפשר לחלוק ולהתווכח מה גדול ממה: תלמוד תורה או מעשה המצוות, כפי שכבר רמזנו בהערה הקודמת למחלוקת ר' עקיבא ור' טרפון בגמרא בקידושין מ ע"ב, אבל ודאי שאין לימוד לשם עצמו בלי כוונה ליישם את הכתוב בתורה, בלי "לימוד למעשה". אין לימוד תורה אינטלקטואלי גרידא. התנאי לברכה הוא הפסוק במלואו: "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם", גם לימוד תורה וגם קיום מצוות. אבל שים לב להיפוך הסדר בקללה, לפסוקים יד טו שכבר הזכרנו לעיל בגמרא קידושין סא ובספרא. תחילה פסוק יד: "ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה" ואח"כ פסוק טו: "ואם בחוקתי תמאסו וכו'". קודם הפסקת קיום המצוות ואח"כ גם הפסקת לימוד התורה. כפי שבברכה צריך את שניהם כך גם בקללה צריך את שניהם: אי קיום מצוות והזנחת לימוד התורה. ומה אם יוזנח רק אחד מהם? האם חזרנו למצב ביניים של ר' חנניה בן גמליאל? ראה המדרש הידוע באיכה רבה פתיחתא ב: "הלואי אותי עזבו ותורת שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירין למוטב". ועכ"פ, נראה שלשון הספרא: "הלמד שלא לעשות" הוא לשון קצרה ויש לקרוא כך: הלמד שלא על מנת לעשות, ולא: הלמד על מנת שלא לעשות.

¹⁰ לפני שניפרד ממדרש ספרא, מדרש התנאים המלווה את ספר ויקרא (שבפרשה זו אנו נפרדים מהספר), נזכיר מדרש זה אשר מדגיש את החוקים שאין להם טעם (ברור) ואומות העולם מקטרגים עליהם (והתשובה היא שאין אתה רשאי להשיב או שמא להרהר), לצד המשפטים שהם 'מצוות שכליות' כלשון חכמי מחשבת ישראל, שהם הוראות ברורות ומובנות לכל אדם מוסרי. וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [חוקה חקתי גזרה גזרת](#) בפרשת חוקת ולא נחזור על הדברים כאן.

¹¹ מדרש ספרי זה הוא על ספר דברים פרשת עקב והוא דורש את הפסוק מקריאת שמע: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ... ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וכו' " (דברים יא יג, יד), אשר מקביל לפסוקים בפרשתנו: "אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם: ונתתי גשמיכם בעתם וכו'". ונתתי מטר בעיתו מול ונתתי גשמיכם בעיתם.

¹² מזכיר את הגדת ליל הסדר כמובן. יש מהפרשנים שמדגישים שהברכה היא פשוט המשך הטבע כברייתו: "העננים והארץ והאילנות שנבראו בשבילכם יעשו לכם מה שמוטל עליהם לעשות" (חזקוני על הפסוק). וכן בפירוש ריקנאטי: "דע כי הברכות והקללות הכתובות בתורה אינם על צד הגמול והעונש לבד, רק הם טבעיות ממש כדמיון הזורע שקוצר, שנאמר [משלי יב יא] עונד אדמתו ישבע לחם". אבל במדרש - הקב"ה בכבודו ובעצמו. ובתורה: "ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא יב). ושוב גלשנו לנושא שניתן להעמיק בו מאד, אם המשך קיום הטבע הוא התערבות הקב"ה.

¹³ "ארץ" היא כמובן ארץ ישראל ו"חוצות" הם שאר הארצות החיצוניות לארץ ישראל. על הארץ הוא נותן את המטר ואילו על פני החוצות הוא שולח ביד שליח (הטבע?).

¹⁴ שלמצו או שלמצי היא שלומציון המלכה, ראה ויקרא לה י: "מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצי המלכה שהיו גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני הזיתים ועדשים כדינרי זהב. וצברו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים. כל כך למה? להודיע כמה החטא גורם". ובמקבילה בספרא א א בפרשתנו (וגם בויקרא רבה), תקופת השפע היא שכלול בנין הבית בימי הורדוס. וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [גשמים בעיתם ושדים בזמנם](#) בפרשה זו. ראה גם דברינו [בימי שלומציון ושמעון בן שטח](#) בפרשה זו. וראה גם דברינו [בניין הורדוס](#) בפרשת תרומה.

¹⁵ יש מגיחים כאן: איה שכר המצוות? שאם לא יורדים גשמים, וגם אם יורדים אבל לא בעיתם, יש פתחון פה לאומות העולם לומר שאין שכר למצוות. אך נראה שאפשר להשאיר את המילה "הרי" ולפסק בסימן קריאה, כפי שעשינו: הרי לכם שכר המצוות! יאמרו אומות העולם בנימה של לגלוג. זהו, זה שמקבלים בשכר המצוות? גשם בעיתו? ובמשתמע מכך שהם אומרים: הרי אצלנו יורד הגשם ואין אנו מקיימים מצוות! ראה הקנטור של אחאב באליהו בנושא הגשם כשכר בגמרא סנהדרין קיג ע"א ובראשית רבה לג א שהגשם יורד בזכות הבהמה. מדרש זה עכ"פ, אינו נגרר לנושא שכר בעולם הבא וכו', כפי שנמצא מאוחר יותר בחז"ל בניסיונות לפתרון בעיית שכר ועונש במציאות שלנו, אלא אומר דברים כהויתם וכפי שאומרת התורה במקומות רבים.

¹⁶ התנאי הוא שאתם תקיימו את החוקים והמצוות ואז תקבלו ברכה. וכפי שהמדרש מסיים שם: "שנתנה ברכה אחת לישראל שכל הברכות כלולות בה ... ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד (קהלת ה ח) - מלך זה שולט באוצרות של כסף וזהב ואינו משועבד אלא ליוצא מן השדה. הא למדת שנתנה ברכה אחת לישראל שכל הברכות כלולות בה". ורש"י בדברים כו טו בפרשת ביעור מעשרות, מדגיש שהיחס הוא דו-כיווני, אם אנחנו מקיימים את החוקות והמצוות הקב"ה כביכול חייב להוריד לנו גשם: "השקיפה ממעון קודשך - עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות, שאמרת (ויקרא כו ג) אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם". מקור דברים אלה הוא מסכת מעשר שני פרק ה משנה יג: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה

ויקרא רבה פרשה לה סימן ד

"אם בחוקותי תלכו" - חוקים שחקקתי בהם את השמים ואת הארץ: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" (ירמיה לג, כה). חוקים שחקקתי בהן את השמש ואת הירח, שנאמר: "כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה" (שם לא, לד). חוקים שחקקתי בהן את הים: "בשומו לים חוקו" (משלי ח, כט). חוקים שחקקתי בהן את החול: "אשר שמתי חול גבול לים, חוק עולם לא יעברנהו" (ירמיה ה, כב). חוקים שחקקתי בהן את התהום: "בחוקו חוג על פני תהום" (משלי ח, כז) - "חוק" ו"חוג" לגזירה שוה.¹⁷

ויקרא רבה פרשה לה סימן ב

דבר אחר: "אם בחוקותי תלכו". זהו שכתוב: "ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמורו" (משלי ח לב) - הכתוב מדבר ביעקב, שכתוב בו: "וידר יעקב נדר לאמר: אם יהיה אלהים עמדי" (בראשית כח כ).¹⁸ רבותינו ור' אסי.¹⁹ רבותינו אומרים: על הכל השיבו הקב"ה ועל הפרנסה לא השיבו. "אם יהיה אלהים עמדי", א"ל: "והנה אנכי עמך".²⁰ "ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך", א"ל: "ושמרתך בכל אשר תלך". "ושבתי בשלום אל בית אבי" - א"ל: "והשיבותיך אל האדמה הזאת". ועל הפרנסה לא השיבו.²¹ א"ר אסי: אף על הפרנסה השיבו, שכתוב: "כי לא אעזבך" (שם טו) ואין לשון עזיבה האמורה כאן אלא לשון פרנסה, שכתוב: "נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם" (תהלים לו כה).

אמר ר' הושעיה: אשרי ילוד אשה שכך שומע מפי בוראו.²²

אמר ר' חנינא בר פפא: "אֲשֶׁרִי" ו"אֲשֶׁרִי"²³ - אֲשֶׁרִי וְאֲשֶׁרִיךָ לכשיתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי עמכם. אמר ר' אחא: אף לבניו אמר כן, שנאמר: "ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמורו" - "אשרי" כתוב, אֲשֶׁרִי וְאֲשֶׁרִיכֶם לכשתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי עמכם. אימתי? כשתשמרו את תורת, שנאמר: "אם בחוקותי תלכו".²⁴

מה שהבטחתנו: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ובמטר ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפירות. רש"י הוא שמוסיף את הקשר לפרשת השבוע שלנו ואולי גם רומז לספרי: "שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם", שהרי אם לא תבוא הברכה בעקבות קיום התורה והמצוות, יהיה פתחון פה.

¹⁷ "כפשוטו של מדרש" הכוונה כאן לתורה שהיא בסיס הבריאה ובה ברא הקב"ה את העולם (בראשית רבה א א, ה' קנני ראשית דרכו). ראה גם בהמשך המדרש שם: "ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר: חוקים שהן חוקים על יצר הרע ... אמר ר' אבא בן אלישיב: חוקים שהן מביאין את האדם לחיי העולם הבא ... העוסק בתורה שהיא עץ חיים". ראה גם הביטוי: "אם בחוקותי תלכו, אם נטלתם אומנות" (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתה). לפי כל אלה, הקשר בין חוקותי והגשם (הטבע) מובנה בתוך עצמו. הטבע נברא עפ"י מתכונת התורה: "התורה אומרת: אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה ... היה הקב"ה מביט בתורה, ובורא את העולם" (בראשית רבה א א) ואי לכך רק שמירה על התורה מחזיקה את העולם במתכונתו. והירוקים ומגיני הסביבה יכולים גם לדרוש ולצבוע מדרש זה בצבע ירוק ולומר שאם האדם מקפיד על שמירה על חוקי הסביבה, הסביבה תשמור עליו. שערי המדרש, לעולם פתוחים הם.

¹⁸ פתחנו בפסוק בפרשת השבוע ומשם לפסוק במשלי ומשם לספר בראשית, אך אל דאגה, הדרשן יגיע בסוף למחוז חפצו. המדרש שהוא גולש אליו נמצא בהרחבה בבראשית רבה סט ו, פרשת ויצא, בחלום יעקב ונדרו ביציאתו החפזה לחרון מפני עשו אחיו.

¹⁹ שתי שיטות לפנינו. זו "כותרת" (פתיחה) מקובלת במדרש המביאה את שמות בעלי השיטות לפני שהוא מפרט ומסביר את דבריהם. יעקב מבקש "אם יהיה אלהים עמדי" והקב"ה עונה לו: "והנה אנכי עמך". וכן הוא בכל שאר בקשותיו כפי שהוא מפרט והולך חוץ מהפרנסה - זו דרשת רבותינו. הכל לכאורה ממש בפשט הפסוקים, ראה בראשית פרק כח פסוקים טו כ משם לקוחים כל הפסוקים שהמדרש מצטט בדיאלוג בין הקב"ה ליעקב. אלא ששם הסדר הוא הפוך, תחילה הקב"ה מביט לו בחלום הסולם ובבוקר כשיעקב מתעורר, הוא מבקש את בקשותיו. וכבר הרחבנו בנושא זה של היפוך הסדר בדברינו אין הבטחה לצדיק בעולם הזה בפרשת ויצא. וע"פ, חדי העין ובעלי אוזן לשמוע כלימודים (ישעיהו נ ד) מוזמנים לנסות לנחש כבר כאן מה הקשר לפרשה ולפסוק שלנו. מה ליעקב סולמו וחלומו בספר ויקרא, בפרשת "אם בחוקותי תלכו".

²¹ שיעקב מבקש: "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ועל זה אין מענה ואין הבטחה. המדרש מדגיש את הפרנסה ואת הלחם, אבל במקרא, גם על הלבוש והכסות אין הבטחה. לשיטת רבותינו לפחות.

²² את מאמרו של ר' הושעיה אפשר להבין גם "כלפי מעלה", כחותמת את דרשת ר' אסי "כי לא אעזבך", "לא ראיתי צדיק נעזב", שיעקב הוא ילוד האשה שכך שמע מפי בוראו, ובכך אפשר שהוא חולק על הגישה הפסימית שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה. אבל אפשר שאמירתו מכוונת גם "כלפי מטה", היינו כפותחת את דרשתו של ר' חנינא בר פפא שמתייחסת לפרשה שלנו, פרשת בחוקותי, ואל הדורות הללו, אל בני ישראל הוא יעקב לאורך הדורות. ע"פ, במקבילה בבראשית רבה סט מאמרו של ר' הושעיה איננו.

²³ כאן חוזר הדרשן לפסוק במשלי בו פתח: "ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמורו" ומנסה למצוא בו "אשר" כפול, גם לאדם וגם לקב"ה. זאת, בעזרת הוא"ו של "אֲשֶׁרִי" שלכאורה מיותרת. כך מסביר א. א. הלוי בשם הר"מ מרגליות.

²⁴ ר' חנינא וכאמור אולי גם ר' הושעיה (רבה) סוגר את המעגל ומקשר את כל הדרשה עם הפרשה שלנו, עם "אם בחוקותי תלכו". ליעקב - "על הפרנסה לא השיבו", אך אנו אשרינו - אומרים הדרשנים - זכינו למה שלא זכה יעקב. אם רק נשמור את התנאים ונלך בדרך החוקים שנצטוונו אזי מובטחת לנו הפרנסה: "ונתתי גשמיכם בעתם". מה שלא נאמר לאבות, נאמר לבנים. בזכות מה? במה טובים הבנים מהאבות? ראה שיר השירים רבה פרשה א סימן א: "לריח שמניך טובים - ר' ינאי בריה דר"ש: כל השירים שאמרו לפניך האבות ריחות היו. אבל אנו, שמן תורק שמך, כאדם שמריק מכלי לכלי חבירו. כל המצות שעשו לפניך האבות ריחות היו. אבל אנו, שמן תורק שמך, מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה, ושלוש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה". וכבר הרחבנו בנושא זה במספר מקומות, כגון בדברינו [חדשים גם ישנים](#) בשיר השירים. ואנו נוסף ונאמר עוד בשבח הבנים מול האבות. יעקב כביכול

שבת שלום,
חזק חזק ונתחזק
מחלקי המים

מים אחרונים: עוד מדרשים רבים יש על "אם בחוקותי תלכו", בראשם מדרשי תנחומא הרגיל ותנחומא בובר בפרשתנו, מדרש אגדה (בובר) וכן עוד בויקרא רבה בפרשתנו ממנו הבאנו רק את סימנים ב ו-ד. הרוצה להעמיק ולהרחיב דרוש, מוזמן לעשות כן, ויאיר עינינו וישמח לבנו בפנינים ומרגליות שימצא במדרשים אלה שלא הביאונם מקוצר מקום ורוח ומעבודה קשה. חזק חזק ונתחזק.

עורך תנאים עם הקב"ה אחרי שהכל כבר הובטח לו בחלום – היפוך סדר הדברים שהערכנו עליו בהערה 20 לעיל. וכבר התקשו בכך כל הדרשנים והמפרשים עד שהוצרכו לומר: "מסורסת היא הפרשה" (בראשית רבה ע ד). ראה שוב דברינו אין הבטחה לצדיק בעולם הזה, בפרשת ויצא. אבל אצל הבנים, לאחר מתן תורה, המצב מתהפך. תחילה אנחנו מקיימים את התנאים ואח"כ הקב"ה נותן לנו גשמים בעתם. אנחנו עומדים על זכותנו לקבל את הגשם כפי שהבאנו בהערה 16 בתפילת ביעור מעשרות: "השקיפה ממעון קדשך", אבל הסדר הוא תמיד: "בחוקותי תלכו – ונתתי גשמיכם בעיתם". ועל כך אומר הקב"ה: אשרי ואשריכם. דא עקא, שגם אנו רק לעתים רחוקות זכינו לאשרי ואשרינו, ועדיין נראה שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה הוא הכלל המנצח.